

EUROOPA KOHTU OTSUS (esimene koda)

23. märts 2006*

Kohtuasjas C-465/04,

mille esemeks on EÜ artikli 234 alusel Corte suprema di cassazione (Itaalia) 11. juuni 2004. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 3. novembril 2004, menetluses

Honyvem Informazioni Commerciali Srl

versus

Mariella De Zotti,

EUROOPA KOHUS (esimene koda),

koosseisus: koja esimees P. Jann, kohtunikud K. Schieman, K. Lenaerts, E. Juhász ja E. Levits (ettekandja),

* Kohtumenetluse keel: itaalia.

kohtujurist: M. Poiares Maduro,
kohtusekretär: R. Grass,

arvestades kirjalikku menetlust,

arvestades kirjalikke märkusi, mille esitasid:

- Honyvem Informazioni Commerciali Srl, esindajad: *avvocato* G. Prosperetti ja *avvocato* C. del Pennino,
- Mariella De Zotti, esindaja: *avvocato* F. Toffoletto,
- Euroopa Ühenduste Komisjon, esindaja: E. Traversa, keda abistas *avvocato* G. Belotti,

olles 25. oktoobri 2005. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus käsitleb nõukogu 18. detsembri 1986. aasta direktiivi 86/653/EMÜ füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta (EÜT L 382, lk 17; ELT eriväljaanne 01/06, lk 177—181, edaspidi „direktiiv”) artiklite 17 ja 19 tõlgendamist.

- 2 See taotlus esitati Honyvem informazioni commerciali Srl (edaspidi „Honyvem”) ja M. De Zotti vahelises kohtuvaidluses seoses lahkumishüvitise summaga, mida viimasel on nimetatud äriühingu poolse lepingu ülesütlemise tõttu õigus saada.

Õiguslik raamistik

Ühenduse õigusnormid

- 3 Direktiivi artikkel 17 sätestab:

„1. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed, et tagada kaubandusagentidele pärast agendilepingu lõppemist lõike 2 kohase hüvitise või lõike 3 kohase kahjutasu maksmine.

2. a) Kaubandusagendil on õigus saada hüvitist ainult siis ja ulatuses, kui:

— ta on hankinud [käsundiandjale] uued kliendid või märkimisväärselt suurendanud äritegevuse mahtu olemasolevate klientidega ja [käsundiandja] saab äritegevusest nende klientidega jätkuvalt olulist kasu ja

— selle hüvitise maksmine on õiglane, arvesse võttes kõiki asjaolusid ja eelkõige vahendustasu, mille kaubandusagent on kaotanud nende klientidega tehtavate äritehingute pealt. Liikmesriigid võivad ette näha, et niisuguseks asjaoluks loetakse ka artikli 20 tähenduses konkurentsipiirangu kasutamist.

- b) Hüvitise summa ei või ületada määra, mis on võrdne [kaubandusagendi] ühe aasta hüvitisega, mis on arvatud tema viie viimase aasta keskmise [agenditasu] alusel ja kui leping on olnud kehtiv vähem kui viis aastat, arvutatakse hüvitis kogu kõnealuse aja jooksul makstud keskmise [agenditasu] alusel.
- c) Niisuguse hüvitise saamine ei takista kaubandusagendil kahjutasu taotlemist.

[...]

6. Komisjon esitab nõukogule kaheksa aasta jooksul alates käesoleva direktiivi teatavakstegemisest käesoleva artikli rakendamise kohta ettekande ning vajaduse korral esitab muudatusettepanekud.” [täpsustatud tõlge]

4 Direktiivi artikkel 19 sätestab:

„Lepingupooled ei või kõrvale kalduda artiklite 17 ja 18 sätetest kaubandusagendi kahjuks enne agendilepingu lõppemist.”

Siseriiklikud õigusnormid

- 5 Direktiivi artiklid 17 ja 19 võeti siseriiklikku õigusesse üle Itaalia tsiviilseadustiku (edaspidi „tsiviilseadustik”) artikliga 1751. Nimetatud artikli sõnastust muudeti 10. septembri 1991. aasta seadusandliku dekreediga nr 303 (*Gazzetta ufficiale della Repubblica italiana* nr 221 regulaarne lisa, 20.9.1991), misjärel oli sätte aluseks direktiivi ülalviidatud artiklid. Sarnaselt direktiivi artikliga 17 peegeldab siseriiklik sätte tulemuspõhist lähenemist selle hüvitise arvutamisel, millele kaubandusagendil on õigus pärast agendilepingu lõppemist.
- 6 Confcommercio (kaubandus-, turismi- ja teenindusettevõtjate esindusorganisatsioon) ja FNAARC (kaubandusagentide esindusorganisatsioon) sõlmisid 27. novembril 1992 kollektiivlepingu (edaspidi „1992. aasta kollektiivleping”), mille sisu on järgmine:

„I punkt

Arvestades tsiviilseadustiku artiklit 1751, mida on muudetud 10. septembri 1991. aasta seadusandliku dekreeidi nr 303 artikliga 4, ja eelkõige õigluse põhimõtet, makstakse kaubandusagendile või -esindajale kõikidel lepingu lõppemise juhtudel hüvitist, mis vastab ühele protsendile agendilepingu kehtivuse ajal teenitud ja makstud vahendustasu üldsummast.

Seda baasmäära täiendatakse järgmiselt:

A. Agendid ja esindajad, kes seotud ainuõigusklausliga ühe ettevõtja kasuks:

- 3% vahendustasust kuni 24 000 000 Itaalia liiri aastas;
- 1% vahendustasust, mille summa on 24 000 001–36 000 000 Itaalia liiri aastas.

B. Agendid ja esindajad, kes ei ole seotud ainuõigusklausliga ühe ettevõtja kasuks:

- 3% vahendustasust kuni 12 000 000 Itaalia liiri aastas;
- 1% vahendustasust, mille summa on 12 000 001–18 000 000 Itaalia liiri aastas.

[...]

Lepingupooled lepivad vastastikku kokku, et eeltooduga loevad nad eespool viidatud tsiviilkoodeksi artiklis 1751 nimetatud õigluse kriteeriumi täidetuks.

II punkt

Kooskõlas tsiviilseadustiku artikliga 1751 makstakse lisaks käesoleva lepingu I punktis märgitud summadele täiendav summa [...], mida arvutatakse järgmiselt:

- 3% vahendustasust, mis on teenitud agendilepingu kolme esimese aasta jooksul;
- 3,5% vahendustasust, mis on teenitud neljandast kuni kuuenda aastani;
- 4% vahendustasust, mis on teenitud järgnevatel aastatel jooksul.

[...]

Deklaratsioon

Lepingupooled kinnitavad, et käesolevad kollektiivlepingu sätted, mis puudutavad agendilepingu lõppemisel hüvitise maksmist tsiviilseadustiku artikli 1751 alusel, on seadusega võrreldes tervikuna soodsamad. Need sätted on omavahel seotud ja üksteisest lahutamatud ning need ei tohi kattuda muude sätetega.

[...]”.

- 7 Seega vastavalt 1992. aasta kollektiivlepingule arvutatakse hüvitis, mida kaubandusagendil on õigus pärast lepingu lõppemist saada, mitte direktiivi artiklis 17 ja tsiviilseadustiku artiklis 1751, mida on muudetud 10. septembri 1991. aasta seadusandliku dekreediga nr 303 (edaspidi „tsiviilseadustiku artikkel 1751”), sätestatud kriteeriumide kohaselt, vaid kindla protsendina agendilepingu kehtivuse ajal kaubandusagendi poolt saadud vahendustasust.

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

- 8 Honyvem lõpetas 30. juunil 1998 M. De Zottiga sõlmitud lepingu. Selle punkti 10 kohaselt kohaldatakse lepingule „tsiviilseadustiku sätteid, kaubandusagendi volitust käsitlevaid erisätteid ning kaubandussektoris sõlmitud kollektiivlepinguid [...]”.
- 9 Kuna Honyvem leidis, et lahkumishüvitiist oleks pidanud arvutama 1992. aasta kollektiivlepingu alusel, pakkus ta M. De Zottile kõnealuse hüvitisena 78 880 276 Itaalia liiri.
- 10 M. De Zotti leidis, et see summa on ebapiisav, ning esitas 12. aprillil 1999 Tribunale di Milano’le hagi, milles nõudis, et kohus mõistaks tsiviilseadustiku artiklis 1751 sätestatud kriteeriumide alusel tema kasuks Honyvemilt välja 181 889 420 Itaalia liiri.
- 11 Kuna Tribunale di Milano jättis selle hagi rahuldamata, toetades Honyvemi esitatud väidet, esitas M. De Zotti apellatsioonkaebuse Corte d’appello di Milano’le. Viimasena nimetatud kohus rahaldas apellatsioonkaebuse, leides, et asjaomasel isikul on tsiviilseadustiku artikli 1751 alusel õigus saada täiendavalt 57 000 000 Itaalia liiri.

- 12 Honyvem esitas Corte d'appello di Milano otsuse peale kassatsioonkaebuse Corte suprema di cassazione'le. Nimetatud äriühing väitis nimelt seda, et viitamine lepingupoolte tahte vabaduse põhimõttele ja järelikult ka kollektiivlepingutele on tsiviilseadustiku artikli 1751 kohaselt sõnaselgelt lubatud juhul, kui kollektiivlepingutes nähakse ette kaubandusagendi jaoks soodsamad tingimused kui seaduses kehtestatud korra rakendamisest tulenevad tingimused. Seda, kas lepingus ette nähtud hüvitis on soodsam, tuleb Honyvemi sõnul eelnevalt hinnata. Honyvem väidab, et kuna kollektiivlepinguga kehtestatud korra kohaselt on kaubandusagendile hüvitis igal juhul tagatud, siis tuleb sellest järeldada, et see on võrreldes tsiviilseadustiku artiklis 1751 sätestatud korrast soodsam.
- 13 M. De Zotti esitas vastukassatsioonkaebuse põhjusel, et lahkumishüvitis, mida tal on õigus saada, peab tsiviilseadustiku artiklis 1751 sätestatud kriteeriumide kohaselt vastama hüvitisele, mille suurus on ligilähedane esimese astme kohtus taotletud hüvitisega.
- 14 Eelotsusetaotlusest nähtub, et ei Itaalia kohtupraktikas ega õiguskirjanduses ei ole jõutud üksmeelsele järeldusele 1992. aasta kollektiivlepingu õigusliku kehtivuse suhtes.
- 15 Sellises olukorras otsustas Corte suprema di cassazione menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1) Direktiivi artikli 17 sisu ja eesmärgi ning selles artiklis ette nähtud hüvitise arvutamiseks mõeldud kriteeriumide seisukohast tuleb välja selgitada, kas sama

direktiivi artiklit 19 tuleb tõlgendada selliselt, et see võimaldab direktiivi ülevõtmiseks vastu võetud siseriikliku õigusnormiga lubada, et kollektiivlepinguga (mis kohustab lepingupooli kindlates suhetes) ei anta kaubandusagendile mitte õigust artiklist 17 tulenevate kriteeriumide alusel arvatavale hüvitisele direktiivi artikli 17 lõikes 2 nimetatud tingimuste esinemisel, vaid hoopis õigusagendile makstavale hüvitisele, mis ei sõltu artikli 17 lõike 2 punkti a esimeses ja teises taandes loetletud tingimuste esinemisest (osa hüvitisest kõigil lepingu lõppemise juhtudel) ning mille määra ei hinnata direktiivist tulenevate kriteeriumide alusel (vajadusel ka selles sätestatud summa piires), vaid vastavalt kollektiivlepingus ette nähtud kriteeriumidele, s.t tegemist on hüvitisega, mis määratakse (ilma igasuguse viiteta agendipoolsele tehingute arvu suurendamisele) kindla protsendina lepingu kehtivuse ajal kaubandusagendi saadud tasust, mille tagajärjena on see hüvitis — isegi kui on olemas ülempiir ja kui enamik direktiivis hüvitise saamise õigusele sätestatud tingimusi on täidetud — paljudel juhtudel madalam (ja mõnikord väga palju madalam) direktiiviga ette nähtud ülempiirist ning igal juhul väiksem summast, mille kohtunik oleks saanud konkreetsel juhul määrata, kui ta oleks võinud kollektiivlepingus sätestatud arvutamisparameetrite asemel lähtuda direktiivi põhimõtetest ja kriteeriumidest?

- 2) [...] kas hüvitist tuleb arvutada analüütiliselt, võttes arvesse kaubandusagendi muu vahendustasu, mida ta oleks tõenäoliselt võinud saada lepingu lõpetamisele järgnevatel aastail tänu tema hangitud uutele klientidele või tema märgatavalt laiendatud tehingutele olemasolevate klientidega, ning kohaldades alles seejärel hüvitise summale võimalikke parandusi, arvestades õigluse põhimõtet ja direktiivis ette nähtud ülempiiri; või kas on lubatud kasutada muid arvutamismeetodeid, täpsemalt sünteetilisi meetodeid, mis võtavad suuremal määral arvesse õigluse põhimõtet ja arvutuse lähtepunktina direktiivis sätestatud ülempiiri?”

Eelotsuse küsimused

Esimene küsimus

- 16 Esimese küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada sisuliselt seda, kas direktiivi artiklit 19 tuleb tõlgendada nii, et direktiivi artikli 17 lõikes 2 sätestatud lahkumishüvitise võib kollektiivlepingu alusel asendada hüvitise, mis määratakse kindlaks muude kriteeriumide kohaselt kui need, mis ette nähtud viimasena nimetatud sättes.
- 17 Kõigepealt tuleb märkida, et direktiivi artikleid 17 ja 19 tuleb vaadelda direktiiviiga taotletud eesmärgi ja sellega kehtestatud süsteemi kohaselt (vt selle kohta 2. oktoobri 1991. aasta otsus kohtuasjas C-7/90: Vandevenne jt, EKL 1991, lk I-4371, punkt 6, ja 12. detsembri 1996. aasta otsus kohtuasjas C-104/95: Kontogeorgas, EKL 1996, lk I-6643, punkt 25).
- 18 Siinjuures on selge, et direktiivi eesmärk on ühtlustada liikmesriikide õigusnormid, mis puudutavad kaubandusagendi lepingu poolte vahelisi õigussuhteid (30. aprilli 1998. aasta otsus kohtuasjas C-215/97: Bellone, EKL 1998, lk I-2191, punkt 10, ja 13. juuli 2000. aasta otsus kohtuasjas C-456/98: Centrosteeel, EKL 2000, lk I-6007, punkt 13).
- 19 Nagu ilmneb direktiivi teisest ja kolmandast põhjendusest, on direktiivi eesmärk kaitsta kaubandusagente suhetes käsundiandjaga, tagada äritehingute turvalisus ning hõlbustada liikmesriikide vahelist kaubavahetust, ühtlustades selleks liikmesriikide õigussüsteeme kaubandusliku esindamise alal. Sel eesmärgil on direktiivi artiklites 13–20 sätestatud agendilepingu sõlmimine ja lõppemine (6. märtsi 2003. aasta otsus kohtuasjas C-485/01: Caprini, EKL 2003, lk I-2371, punkt 4).

- 20 Lepingu lõppemise osas on direktiivi artikli 17 lõikes 1 kehtestatud süsteem, mis lubab liikmesriikidel valida kahe võimaluse vahel. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed, et tagada kaubandusagendile pärast lepingu lõppemist kas sama artikli lõikes 2 sätestatud kriteeriumide kohaselt määratud hüvitis või lõikes 3 toodud kriteeriumide alusel määratud kahjuhüvitis.
- 21 Itaalia Vabariik, kelle siseriiklikud õigusnormid baseeruvad varem enamasti kollektiivlepingutel, valisid artikli 17 lõikes 2 sätestatud võimaluse.
- 22 Euroopa Kohtu praktika kohaselt on direktiivi artiklites 17–19 kehtestatud süsteem, eelkõige seoses kaubandusagendi kaitsega pärast lepingu lõppemist, olemuslikult imperatiivne (9. novembri 2000. aasta otsus kohtuasjas C-381/98: Ingmar, EKL 2000, lk I-9305, punkt 21).
- 23 Euroopa Kohus leidis, et käsundiandja ei või neid sätteid eirata pelgalt seetõttu, et on ette nähtud valikuvõimalus, millist õigusakti kohaldada, ilma et oleks välja selgitatud, kas see valik on tehtud kaubandusagendi kahjuks või mitte (eespool viidatud Ingmari kohtuotsus, punkt 25).
- 24 Direktiivi artikliga 19 seoses tuleb esmalt meenutada, et väljakujunenud kohtupraktika järgi tuleb selliseid termineid, millega nähakse ette vabastused ühenduse õigusnormidega kehtestatud üldpõhimõttest, nagu näiteks direktiivi artiklis 17 sätestatud hüvitisskeemist tulenev põhimõte, tõlgendada kitsalt (vt selle kohta 18. jaanuari 2001. aasta otsus kohtuasjas C-150/99: Stockholm Lindöpark, EKL 2001, lk I-493, punkt 25).

- 25 Seejärel tuleb märkida, et direktiivi artikkel 19 näeb pooltele ette võimaluse kalduda kõrvale direktiivi artikli 17 sätetest enne lepingu lõppemist tingimusel, et kavandatava kõrvalekaldumise tagajärjed ei ole kaubandusagendile ebasoodsad. Oluline on mainida, et seda, kas kõrvalekaldumine on soodne või ebasoodne, tuleb hinnata ajahetkel, mil pooled seda kavandavad. Viimased ei või leppida kokku erandis, kui nad ei tea, kas lepingu lõppedes osutub see kaubandusagendi suhtes soodsaks või ebasoodsaks.
- 26 Sellist tõlgendust kinnitab ka direktiivi artiklitega 17 ja 19 kehtestatud süsteemi eesmärk ja olemus, mida on selgitatud käesoleva otsuse punktides 19 ja 22.
- 27 Seega viivad eelnevad kaalutlused järelduseni, et direktiivi artiklit 19 tuleb mõista nii, et direktiivi artikli 17 sätetest saab teha erandi vaid juhul, kui eelnevalt on välistatud võimalus, et lepingu lõppedes osutub see erand kaubandusagendi suhtes ebasoodsaks.
- 28 See kehtiks 1992. aasta kollektiivlepingu puhul, kui oleks võimalik tuvastada, et kõnealuse kollektiivlepingu kohaldamine on alati kaubandusagendi jaoks soodne, kuna leping tagab agendile süstemaatiliselt kõikide õigussuhete puhul, mis kaubandusagendi lepingu poolte vahel tekkida võivad, direktiivi artikli 17 kohaldamise tulemusena saadavast hüvitisest suurema või vähemalt sellega võrdse hüvitise.
- 29 Ainuüksi asjaolu, et kõnealune kollektiivleping võib olla kaubandusagendi suhtes soodne juhtudel, mil tal on direktiivi artikli 17 lõikes 2 sätestatud kriteeriumide kohaselt õigus vaid piiratud hüvitisega või tal ei teki üldse õigust hüvitisega, ei ole piisav tuvastamiseks, et see leping ei kaldu direktiivi artiklitest 17 ja 18 kõrvale kaubandusagendi kahjuks.

- 30 Eelotsusetaotluse esitanud kohus peab selleks teostama vajaliku kontrolli.
- 31 Lõpetuseks tuleb märkida, et 1992. aasta kollektiivlepingut võib pidada kaubandusagendi suhtes soodsaks vaid sellisel juhul, kui selles nähakse ette võimalus, et kollektiivlepingu sätete kohaselt arvatud hüvitis kumuleerub — kas või osaliselt — direktiivis kehtestatud süsteemi kohase hüvitisega. Kuid selline võimalus on kõnealuse kollektiivlepingu poolte vahelise deklaratsiooniga sõnaselgelt välistatud.
- 32 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvesse võttes tuleb esimesele küsimusele vastata, et direktiivi artiklit 19 tuleb tõlgendada nii, et direktiivi artikli 17 lõike 2 kohaldamisest tulenevat lahkumishüvitist ei või kollektiivlepingu alusel asendada hüvitisega, mis määratakse kindlaks muude kriteeriumide kohaselt kui need, mis ette nähtud viimasena nimetatud sättes, välja arvatud juhul, kui on tuvastatud, et sellise kollektiivlepingu kohaldamine tagab kaubandusagendile kõikidel juhtudel direktiivi artikli 17 kohaldamise tulemusena saadavast hüvitisest suurema või sellega võrdse hüvitise.

Teine küsimus

- 33 Teise küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas lahkumishüvitist tuleb arvutada analüütiliselt, nagu on ette nähtud direktiivi

artikli 17 lõikes 2, või on lubatud kasutada muid arvutamismeetodeid, mis võtavad suuremal määral arvesse õigluse põhimõtet.

34 Selles osas tuleb mainida, et kuigi direktiivi artikliga 17 kehtestatud kord on imperatiivne ja sellega luuakse raamistik (eespool viidatud Ingmari kohtuotsus, punkt 21), ei anna see siiski täpsemaid juhiseid lahkumishüvitise arvutamise kohta.

35 Niisiis on Euroopa Kohus otsustanud, et liikmesriigid võivad loodud raamistiku piires teostada oma kaalutusõigust hüvitise arvutamise meetodi valikul (eespool viidatud Ingmari kohtuotsus, punkt 21). Komisjon esitas 23. juulil 1996 nõukogule direktiivi artikli 17 lõike 6 kohaselt aruande nõukogu direktiivi füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta artikli 17 rakendamise kohta (KOM(96) 364 (lõplik)). Nimetatud aruandes on toodud üksikasjalik teave hüvitise tegeliku arvutamise kohta ja aruande eesmärk on kaasa aidata artikli 17 ühetaolisemale tõlgendamisele.

36 Seega tuleb teisele küsimusele vastata, et direktiivi artikli 17 lõikega 2 loodud raamistiku piires on liikmesriikidele antud kaalutusõigus, mida neil on lubatud teostada eelkõige õigluse põhimõtte kohaselt.

Kohtukulud

³⁷ Et põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse siseriiklik kohus. Euroopa Kohtule märkuste esitamisega seotud kulusid, v.a poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (esimene koda) otsustab:

1. Nõukogu 18. detsembri 1986. aasta direktiivi 86/653/EMÜ füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsevate kaubandusagentide tegevust käsitlevate liikmesriikide õigusaktide ühtlustamise kohta artiklit 19 tuleb tõlgendada nii, et nimetatud direktiivi artikli 17 lõike 2 kohaldamisest tulenevat lahkumishüvitist ei või kollektiivlepingu alusel asendada hüvitisega, mis määratakse kindlaks muude kriteeriumide kohaselt kui need, mis ette nähtud viimasena nimetatud sättes, välja arvatud juhul, kui on tuvastatud, et sellise kollektiivlepingu kohaldamine tagab kaubandusagendile kõikidel juhtudel viidatud artikli kohaldamise tulemusena saadavast hüvitisest suurema või sellega võrdse hüvitise.
2. Direktiivi 86/653 artikli 17 lõikega 2 loodud raamistiku piires on liikmesriikidele antud kaalutusõigus, mida neil on lubatud teostada eelkõige õigluse põhimõtte kohaselt.

Allkirjad